

Ivo Mišur, mag. ing. mech.*

PATENTNI PROPISI NA PODRUČJU REPUBLIKE HRVATSKE OD SREDINE 19. STOLJEĆA DO KRAJA DRUGOG SVJETSKOG RATA

UDK: 347.771(497.5)(094)“18/19“
DOI: 10.31141/zrpf.2024.61.154.609
Pregledni znanstveni rad
Primitljeno: 11.12.2023.

U radu se prikazuju patentni propisi na području Republike Hrvatske od sredine 19. stoljeća do kraja Drugog svjetskog rata. Prikazuje se kronologija zaštite izuma u Habsburškoj Monarhiji, povezanost ustavnih promjena iz 1851. i 1867. godine s izmjenama patentnih propisa, kao i izmjene Carinskog i trgovačkog ugovora koje su tijekom 90-ih godina 19. stoljeća dovele do potpunog odvajanja austrijskih i ugarskih patenata. Posebno se obrađuje uloga austro-ugarske diplomacije u nastanku te naknadnim revizijama Pariške konvencije za zaštitu industrijskog vlasništva iz 1883. godine. Donosi se pregled svih uredbi, naredbi i zakona u području patentne zaštite u Kraljevini Jugoslaviji čiji je glavni autor bio dr. Janko Šuman. Zadnje poglavlje donosi kratak osvrt na Hrvatski državni patentni ured koji je osnovan za vrijeme NDH, dosad posve zanemaren u historiografskim istraživanjima.

Ključne riječi: *povijest zaštite patenata, patent, patentni propisi*

1. UVOD

Patent (prema lat. [*litterae*] *patentes*: otvorena [pisma]) jest pravo koje se priznaje za svaki izum iz bilo kojeg područja tehnike koji ima novost, inventivnu razinu i industrijsku primjenjivost.¹ Patent se na temelju ispitivanja prijave stječe priznanjem od strane ovlaštenog tijela koje može biti nacionalno (u Republici Hrvatskoj Državni zavod za intelektualno vlasništvo) ili regionalno (npr. Europski patentni ured). U prošlosti je ovaj pojam imao nešto šire značenje označavajući ispravu u feudalnim monarhijama kojom je kralj, obično većoj društvenoj, staleškoj ili vjerskoj skupini, podjeljivao neku posebnu povlasticu.² Vjerojatno je prvi vladar u povijesti koji je dodijelio pojedincu povlasticu za izum bio češki kralj Ivan Slijepi 1315. godine za konstrukciju naprave za odvodnjavanje rudnika. Ovakva je praksa bila prisutna i u drugim europskim zemljama tijekom srednjeg vijeka. Pojedina se,

* Ivo Mišur, viši savjetnik, Državni zavod za intelektualno vlasništvo, Ulica grada Vukovara 78, Zagreb; ivo.misur@gmail.com; orcid.org/0000-0002-6044-8208.

¹ Čl. 6. Zakona o patentu, Narodne novine, br. 16/20.

² Mrežno izdanje Hrvatske enciklopedije, <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=46975> (19. srpnja 2023.)

doduše, nije mogao pozvati na svoje zajamčeno pravo na zaštitu izuma, već je kod dodjele povlastice patenata bila riječ o izrazu dobre volje ili naklonosti vladara, koja je mogla bez objašnjenja biti dana ili uskraćena (*lex singularis*).³

Prvi propis u povijesti kojim su zaštićena prava izumitelja donesen je u Mletačkoj Republici 1474. godine. Ovaj dokument značajan je za hrvatsku povijest jer je Venecijanski patentni statut imao pravni učinak i na dijelu teritorija današnje Republike Hrvatske koji se nalazio pod Mlecima (dijelovi Dalmacije). Između 1474. i 1788. mletački Senat dodijelio je oko dvije tisuće patenata na temelju tog propisa. Venecijanski patenti izdavani su bez naknade, a zaštita se dobivala za bilo koji novi i "genijalni" izum, koji nije prije bio izrađen, ali pod uvjetom da je koristan.⁴ Povlastica koju je dodjeljivao mletački senat omogućavala je izumitelju da nitko drugi osim njega, njegova pravnog sljednika ili ovlaštenika ne može u krajevima pod mletačkom vlašću kroz razdoblje od trideset godina izraditi, dati izraditi, staviti u uporabu, posjedovati ili rabiti predmete u kojima je utjelovljen njegov izum.⁵ Venecijansku zaštitu vlastitih izuma dobio je i najpoznatiji hrvatski izumitelj tijekom srednjeg vijeka, Faust Vrančić, i to već 1595. godine, za strojeve za mljevenje i drobljenje koji su se pokretali pomoću vode, vjetra, teglećih životinja i čovjeka mnogo lakše nego obično i tako donosili veliku uštedu.⁶

Druge europske države svoje prve propise kojima se štite izumi donose nekoliko stoljeća poslije, čime su udareni temelji suvremenog patentnog zakonodavstva. Shodno drukčijim pogledima na narav izumiteljeva prava, opseg i karakter podijeljenih povlastica razlikovao se od države do države. Narodna je skupština u revolucionarnoj Francuskoj već 1791. godine donijela patentni zakon u kojem su izumiteljeva prava definirana kao vlasnička prava koja su prirodna i neotuđiva, onako kako su definirana Deklaracijom o pravima čovjeka.⁷ Osnova francuskog zakona bila je teorija prirodnog prava prema kojoj izumitelj ima neograničeno pravo na rezultate svog intelektualnog rada. Početak francuskog patentnog zakonodavstva je kao povijesna crtica zanimljiv za povijest patentne zaštite u Hrvatskoj jer su zbog turbulentnih političkih zbivanja tijekom Napoleonskih ratova (1803. – 1815.) hrvatski krajevi, doduše kratkotrajno, bili i pod francuskom vlašću (1805. – 1813.). Habsburška Monarhija, koja je hrvatskim krajevima na dulji vremenski period ovladala 1815. godine, u početku svog patentnog zakonodavstva nije priznavala vlasničko pravo niti pravo na patent, ali se izumiteljima dodjeljivala povlastica na izum, ako je to bilo u javnom interesu. Prvi habsburški akt kojim se definirala zaštita izuma donesen je 24. prosinca 1794. godine. Bio je to *Erfinderprivilegien* tj.

³ Verona, A., *Pravo industrijskog vlasništva*, Informator, Zagreb 1978., str. 6.

⁴ Teich, M.; Porter, R., *The Industrial Revolution in National Context: Europe and the USA*, Cambridge University Press, Cambridge 1996., str. 160.

⁵ Martinović, I., *Povlastica Mletačke Republike Faustu Vrančiću za strojeve 25. studenoga 1595.*, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, Vol. 43. No. 1 (85), 2017., str. 287.

⁶ Martinović, I., *op. cit.* u bilj. 5, str. 283.

⁷ Machlup, F., *An Economic Review of the Patent System*, United States Printing Office, Washington 1958., str. 3.

povlastica izumitelja. Osigurane su povlastice za izume korisnih strojeva ili potpuno novih proizvoda.⁸

U radu će se prikazati razvoj patentnog zakonodavstva pod utjecajem političkih previranja na području Republike Hrvatske kroz period od stotinjak godina, počevši od sredine 19. stoljeća pa do kraja Drugog svjetskog rata. Predmetno razdoblje zanimljivo je zbog intenzivnih vanjskih i unutrašnjih političkih promjena. Kako je patentno pravo teritorijalno, poglavlja su podijeljena na vremenske periode s obzirom na državno-pravna uređenja (Habsburška Monarhija / Austro-Ugarska, Kraljevina SHS / Jugoslavija i NDH). Izuzetak je poglavlje o ulozi Austro-Ugarske u nastanku Pariške konvencije za zaštitu industrijskog vlasništva 1883. godine. Cilj je rada pokazati povijesni kontinuitet pravne regulative u području zaštite патената na predmetnom prostoru.

2. IZUMITELJSKA PRAVA U HABSBURŠKOJ MONARHIJI

Sudskim dekretom br. 902 (Hofdekret No. 902) od 10. veljače 1810. potvrđene su izumiteljske povlastice u Habsburškoj Monarhiji čije je trajanje ograničeno na deset godina. Povlastice su izumiteljima davane prvenstveno za strojeve, te za neke izume iz područja kemije. Prvi put korišten je izraz “isključiva povlastica” (*Ausschließendes Privilegium*) koji se poslije uvriježio u habsburškoj patentnoj terminologiji.⁹ Daljnji razvoj patentne zaštite u Habsburškoj Monarhiji nastavlja se nakon završetka Napoleonskih ratova (1803. – 1815.). Tako je Franjo I. dana 8. prosinca 1820. donio Carski patent¹⁰ za austrijski dio Monarhije koji je stupio na snagu na teritoriju Ugarske tek dvije godine poslije. Po tome propisu strani izumitelji mogli su dobiti patent pod istim uvjetima kao državljani Monarhije.¹¹ Navedeni pravni akt iz 1820. godine može se smatrati početkom postupnog prijelaza s instituta isključivih povlastica na patent u Habsburškoj Monarhiji.¹² Novi carski dekret iz 1832. godine odredio je osnivanje registra povlastica u Dvorskom uredu za trgovačke poslove te u njegovim podružnicama. Uvedeno je pravo žalbi koje su slane Dvorskom uredu. Car je prema ovom aktu zadržavao pravo produljenja patenta koliko god je smatrao da je potrebno.¹³ Franjo Josip izdaje 1852. godine novi Carski patent¹⁴ kojim se štite izumiteljeva prava. Za razliku od prijašnjih akata koji su se odnosili na izume koji su bili napisani isključivo na njemačkom, ovo je prvi koji je objavljen i na hrvatskom jeziku. Višejezičnost pravnih akata posljedica je promjena nakon revolucije i tzv. Proljeća naroda 1848. godine. Valja istaknuti

⁸ Machlup, F., *op. cit.* u bilj. 8, str. 3.

⁹ Hofdekret No. 902; Justizgesetzsammlung, III. 1804-1811., str. 201.

¹⁰ Patent ovdje ima značenje vladarskog pravnog akta.

¹¹ *Patent Laws of Austria*, The London Journal of Arts and Sciences, and Repertory of Patent Inventions, 1843., str. 305.

¹² Verona, A., *op. cit.* u bilj. 4, str. 10.

¹³ Kaiserliches Patent vom 31. März 1832, Justizgesetzsammlung, 1832.

¹⁴ Takoder, u značenju vladarskog pravnog akta.

da je akt donesen nakon Silvestarskog patenta (31. 12. 1851.) kojim je započeta era neoapsolutizma u Habsburškoj Monarhiji u kojoj je sva zakonodavna vlast bila u rukama cara. U ovom razdoblju dolazi do birokratizacije odnosno reorganizacije izvršne vlasti za koju je car smatrao da će mu omogućiti uspješno upravljanje.

Dotadašnju Bansku vladu u Hrvatskoj mijenja centralizirano Carsko kraljevsko namjesništvo koje je bilo nadležno za čitav niz djelatnosti, među kojima i trgovine i obrta pod čijom je nadležnošću bilo dodjeljivanje povlastica za izume. Stoga se može reći da je donošenje Carskog patenta o povlasticama iz 1852. godine dio reorganizacije državne uprave koja je uslijedila kao posljedica političkih promjena nakon revolucionarnih zbivanja 1848. godine. Godine 1867., nakon Austro-ugarske nagodbe te novog ustavnog uređenja, spomenuti Carski patent potvrđen je sporazumom austrijskog i ugarskog Ministarstva trgovine. Prijava patenta otada se, zajedno s crtežima, predavala na njemačkom jeziku, Ministarstvu trgovine u Beču. Cjelovita dokumentacija slana je na Politehnički institut na formalno ispitivanje te na provjeru patentibilnosti tj. novosti. Ako bi se našli nedostaci, prijavitelju bi se slala obavijest uz određivanje roka za ispravke, dok su nepatentibilni izumi odbijani. Uredne prijave prosljeđivane su u ugarsko Ministarstvo trgovine na sekundarno ispitivanje koje je provodila Politehnička škola u Budimpešti. Tek nakon uspješnog okončanja ovog ispitivanja priznavan je patent za ugarski dio Monarhije koji je slan u Beč, nakon čega bi se izdao patent za austrijski dio s datumom važenja mađarskog patenta. Priznavana su, dakle, dva istovjetna patenta za koje je bila potrebna jedna prijava.¹⁵ Od 1815. do 1820. tek je osamdeset pet izumitelja dobilo patent. Od 1821. do 1832. značajan je porast priznatih prava, čak 1866, a od 1833. do 1851. godine 4572. U sljedeće tri godine zaštićeno je 1808 izuma, a od 1856. do 1863. rekordnih 5037. U razdoblju od 1864. do 1870. bilo je 4734 priznatih patenata. Broj je nastavljao rasti te je do kraja 19. stoljeća bilo više od sto tisuća priznatih izuma, što domaćih što stranih, koji su vrijedili na području Austro-Ugarske.¹⁶

Do značajnih promjena dolazi 1893. godine kada je izmijenjen članak XVI. Carinskog i trgovačkog ugovora Austrije i Ugarske iz 1867., koji je stupio na snagu 1. siječnja 1894. godine što je za posljedicu imalo potpuno razdvajanje austrijskog i mađarskog patentnog sustava. Otada su patenti priznavani neovisno u oba dijela carstva. Za svaki dio Monarhije bila je potrebna zasebna prijava, koja se samostalno ispitivala, a priznato pravo vrijedilo je samo u tom dijelu Monarhije.¹⁷ Zakon je osiguravao pravo prvenstva u drugom dijelu Monarhije u kojem patent nije prijavljen, ali u roku od tri mjeseca od priznanja patenta u prvom dijelu

¹⁵ Clark, A. M.; Thompson, W. P.; Clarke W. B., *Analytical Summaries of the Patents, Designs, and Trade Marks' Act, 1883, and of the Patent Laws of All Foreign Countries and British Colonies*, 1884., Chancery Lane, London, str. 60-65.

¹⁶ *History of Technology*, The Practical Magazine, (3) 1874., str. 228.

¹⁷ Fulton, D., *A Practical Treatise on Patents, Trade Marks and Designs with a Digest of Colonial and Foreign Patent Laws; the Text of the Patents, Designs, and Trade Mark Acts, 1883 to 1888 (Consolidated)*, Jordan & Sons, London, 1894., str. 176-177.

Monarhije.¹⁸ Dopuštena je zaštita otkrića definiranih kao dio industrijskih procesa korištenih u prošlosti, a s vremenom su zaboravljeni. Za priznanje ovakvog patenta moralo je proći najmanje sto godina od zadnjeg poznatog korištenja.¹⁹ Izmjene Carinskog i trgovačkog ugovora potvrđene su u hrvatsko-ugarskom državnom saboru izglasavanjem *Zakonskog članka XXXVII.:1895. o povlasticah na izume potvrđenim 7. srpnja 1895. Godine*, dok je austrijski dio Monarhije svoj zakon dobio 1897. Spomenuti zakon ostao je na snazi i nakon raspada Austro-Ugarske Monarhije krajem 1918. godine.

3. AUSTRO-UGARSKA I PARIŠKA KONVENCIJA ZA ZAŠTITU INDUSTRIJSKOG VLASNIŠTVA

Tijekom većine 19. stoljeća strani državljanin je zaštitu svog industrijskog vlasništva ostvarivao direktnom prijavom u zemlji u kojoj ima ili bi mogao imati pravni interes. Prijava nije bila potrebna ako je prijaviteljeva država imala sklopljen sporazum s državom u kojoj njezin državljanin želi zaštititi svoje vlasništvo. Do 1883. godine bilo je potpisano šezdeset devet međudržavnih bilateralnih sporazuma koji su se bavili industrijskim vlasništvom. Samo su se dva odnosila na patente. U oba je jedna od sporazumnih strana bila Austro-Ugarska.²⁰ Ugovor između Austro-Ugarske i Lihtenštajna sklopljen je 1876., a između Njemačke i Austro-Ugarske 1881. godine.²¹ Vrlo brzo nakon vojne okupacije, Carskim dekretom 20. rujna 1879. godine patentni propisi i na njima temeljeni patentni koji su priznati za područje Austro-Ugarske stupili su na snagu u Bosni i Hercegovini, što je faktično značilo proširenje učinaka priznatih patenata na teritoriju Osmanskog Carstva u čijem se sastavu nalazila.²² Za područje BiH na snazi je ostao ovaj patentni režim sve do aneksije 1908. godine kada BiH *de iure* postaje dijelom Austro-Ugarske.²³

Unatoč učinkovitosti međudržavnih sporazuma, pojavila se potreba za međunarodno ujednačenom zaštitom izuma u različitim zemljama. Od sredine 19.

¹⁸ *Austria-Hungarian Patent Law*, Official Gazette of the United States Patent Office, vol. 68., 1894., str. 147-148. Riječ je o roku koji je vrijedio samo između Austrije i Ugarske. U praksi bi to značilo da je prijavitelj nakon 1. siječnja 1909. godine i pristupanja Austro-Ugarske Pariškoj uniji, nakon isteka 12 mjeseci od datuma podnošenja prijave (pravo prvenstva propisano navedenom konvencijom), imao još dodatno vrijeme (3 mjeseca nakon priznanja patenta) za podnošenje prijave u drugom dijelu Austro-Ugarske Monarhije, ako to dotad nije napravio.

¹⁹ Čl. 3. Zakona o povlasticah na izume, Sbornik državnih zakonah, br. 7/1895; Otkrića su danas izuzeta iz patentne zaštite. ZOP, čl. 6.

²⁰ Stack, A., *International Patent Law: Cooperation, Harmonization, and an Institutional Analysis of WIPO and the WTO*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham 2011., str. 678.

²¹ Ladas S. *Patents, Trademarks, and Related Rights: National and International Protection*, Harvard University Press, Harvard, 1975., str. 46.

²² Johnson, J. H., *The Patentee's Manual: A Treatise on the Law and Practice of Patents for Inventions, with an Appendix of Statutes, Rules, and Foreign and Colonial Patent Laws, International Convention and Protocol*, HardPress Publishing, 2012., str. 426. BiH *de facto* postaje dijelom Austro-Ugarske tek aneksijom 1908. godine.

²³ Čl. 63. Zakona o povlasticah na izume, *op. cit.* u bilj. 21. Austro-Ugarska je 1878. vojno zaposjela BiH, ali je sultanova politička vlast priznavana sve do 1908. godine.

stoljeća održavane su Svjetske izložbe u različitim gradovima na kojima su zemlje sudionice u dodijeljenim paviljonima imale priliku pokazivati svoj tehnološki napredak i izume. Jedna takva manifestacija održala se u Beču 1873. godine. Austro-Ugarska uputila je poziv brojnim vladama drugih država. Unatoč tomu, izložba je bila slabo posjećena od strane izlagača i posjetitelja, te su organizatori završili u velikim financijskim gubicima. Glavni razlozi bili su svjetska ekonomska kriza koja je kulminirala slomom Bečke burze baš za vrijeme trajanja izložbe, kao i epidemija kolere, što je mnoge potencijalne posjetitelje i izlagače odvratilo od putovanja u Beč. Uz već navedene razloge, posjećenost je bila manja i zbog bojkota stranih izumitelja. Mjesecima prije izložbe strani tisak, posebice američki, optuživao je austrijsku administraciju za nedovoljnu zaštitu патената koji su priznati strancima u toj zemlji. Pojavio se strah da izlagači-izumitelji neće biti zaštićeni od povrede svog patentnog prava na izložbi. Vlada SAD-a je na temelju pisma veleposlanika u Beču donijela poseban zakon kojim je svojim državljanima zabranila izlaganje izuma i žigova na međunarodnim izložbama do kraja godine, čime se primarno onemogućilo njihovo sudjelovanje u Beču. Upravo je bojkot Bečke izložbe bio povod za sazivanje međunarodnih konferencija na kojima je primarna zadaća bila osigurati zaštitu industrijskog vlasništva za strance,²⁴ tj. osigurati primjenu načela asimilacije. Međutim, stvarni uzrok bila je ekonomska kriza koja je potaknula države da se više angažiraju u zaštiti novih izuma i tehnologija koje su razvili njihovi građani te na taj način potaknu industrijski razvoj.²⁵

Međunarodni patentni kongres održan je u devet sjednica još za vrijeme trajanja Bečke izložbe u kolovozu 1873. godine. Na ovom su skupu definirane osnovne smjernice patentne zaštite te je formiran stalni odbor za rješavanje brojnih pitanja u ovom području. Francuska vlada je 1878. godine uoči Pariškog međunarodnog sajma oformila komisiju koja je izradila nacrt ugovora kojim bi se osnovala Međunarodna unija za zaštitu industrijskog vlasništva (*l'Union Générale pour la protection de la Propriété Industrielle*). Pregovori su nastavljeni dvije godine poslije, također u Parizu. Valja istaknuti da je Pariška konferencija održana 1880. godine bila prva diplomatska konferencija na kojoj se isključivo raspravljalo o zaštiti industrijskog vlasništva. Izrađen je nacrt međunarodnog sporazuma za osnivanje Unije za zaštitu intelektualnog vlasništva. Francuski ministar vanjskih poslova sazvao je novu konvenciju u Parizu 1883. godine kako bi se potvrdio nacrt ugovora. Konvenciju su potpisali predstavnici tek jedanaest zemalja: Belgija, Brazil, Francuska, Gvatemala, Italija, Nizozemska, Portugal, El Salvador, Srbija, Španjolska i Švicarska. Sporazumom su osigurane osnove međunarodne zaštite industrijskog vlasništva koje su i danas na snazi. Osigurana je i privremena zaštita izuma na međunarodnim izložbama. Definirano je pravo prvenstva, a industrijsko vlasništvo u sporazumu se tumači u najširem smislu i odnosi se ne samo na industriju i trgovinu u užem smislu već i na poljoprivrednu i ekstraktivnu djelatnost kao i na sve umjetno dobivene ili prirodne proizvode. Predmet su ugovora patentni, uporabni modeli, industrijski dizajn,

²⁴ Ladas S., *op. cit.* u bilj. 23, str. 65.

²⁵ Verona A., *op. cit.* u bilj. 4, str. 69.

žigovi, trgovačka imena i oznake ili imena porijekla, kao i suzbijanje nepoštene tržišne utakmice. Sporazum, potpisan 20. ožujka 1883., predvidio je pristupanje drugih zemalja slanjem prijave švicarskoj vladi.²⁶ Ovo je bio prvi multilateralni sporazum kojim se uredila zaštita industrijskog vlasništva. Nakon usvajanja Pariške konvencije, razvoj prava industrijskog vlasništva prati ekonomski rast te dolazi do unapređenja nacionalnih zakonodavstava kao i nastanka novih međunarodnih regulativa. Do danas je Pariškoj uniji pristupila velika većina neovisnih zemalja.²⁷ Jedno od temeljnih načela Pariške konvencije upravo je zaštita stranaca primjenom načela asimilacije prema kojem svaka država članica mora državljanima drugih članica osigurati jednako postupanje kao vlastitim državljanima.

Na osnivačkoj konferenciji nije bilo predstavnika Austro-Ugarske unatoč tomu što su sudjelovali u radu konferencije 1880. godine. Austrijanci su u šturoj diplomatskoj noti obavijestili francusku vladu da nacrt sporazuma nije u skladu s domaćim zakonodavstvom. Vjerojatan razlog bojkota jest članak 4. Pariške konvencije koji je austro-ugarskim predstavnicima bio sporan na svim kasnijim sastancima. U članku je definirano da period prvenstva²⁸ za patente traje šest mjeseci, što je austrijskim predstavnicima bio prekratak period s obzirom na to da su prethodna ispitivanja često trajala dulje. Na konferenciji u Bruxellesu 1897. godine austro-ugarski izaslanik Beck von Mannagetta prvi put je iznio primjedbu na spomenuti članak zatraživši produljenje roka na jednu godinu. Promjena perioda prvenstva bila je uvjet za pristupanje Austro-Ugarske Pariškoj uniji što je i usvojeno 1900. godine prilikom revidiranja sporazuma.²⁹ Austro-Ugarska je napokon 1. siječnja 1909. pristupila Pariškoj uniji. Poradi izmjena unutardržavnog bilatelarnog trgovačkog sporazuma 1893. godine te podjele patentnog sustava na dva dijela, Austro-Ugarska je proces pristupanja Uniji prošla kao dvije zasebne države: Cislajtanijska (austrijski dio) i Ugarska. Iste godine u Austro-Ugarskoj je na snagu stupio zakonski članak XXXVII.:1895. o povlasticah na izume, kojim se donose provedbeni propisi povodom pristupanja Međunarodnoj uniji za zaštitu industrijskog vlasništva.³⁰

²⁶ Ladas S., *op. cit.* u bilj. 23, str. 67.

²⁷ Verović, M., *Usklađenost kaznenopravne zaštite prava industrijskog vlasništva u Republici Hrvatskoj s tendencijama zaštite u Europskoj uniji*, Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci, Vol. 31. No. 1, 2010., str. 645; WIPO, Member states <https://www.wipo.int/members/en/>

²⁸ Pravo prvenstva omogućuje prijavitelju da u roku od godine dana od dana podnošenja prve prijave može prijaviti izum u bilo kojoj drugoj zemlji, članici Pariške unije, a da mu se prilikom supstancijalnog ispitivanja izuma kao relevantan datum za procjenu novosti i inventivne razine uzima dan podnošenja prve prijave.

²⁹ Duncan, L. J., *The Role of Theoretical Debate in the Evolution of National and International Patent Protection*, Brill 2021., str. 324.

³⁰ Ladas S., *op. cit.* u bilj. 23, str. 109.

4. ZAŠTITA PATENATA ZA VRIJEME KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

Nakon Prvog svjetskog rata i raspada Monarhije, novonastale države Austrija i Mađarska nisu morale prolaziti postupak pristupanja Pariškoj uniji već je za priznanje članstva bila dovoljna notifikacija o sukcesiji. S druge strane, unatoč tome što je teritorij Hrvatske bio dijelom Austrije, što je Kraljevina Srbija bila jedna od prvih potpisnica Pariške konvencije 1883. godine, novoformirano Kraljevstvo SHS moralo je samostalno pristupiti Uniji što je i učinjeno 26. veljače 1921. Razlog je bio taj što se Država SHS, s kojom se ujedinila Kraljevina Srbija, nije smatrala sljednicom Austro-Ugarske i što Srbija nije ratificirala washingtonsku izmjenу ugovora iz 1911. godine.³¹ Godinu dana nakon završetka rata, u Ministarstvu trgovine i industrije Kraljevine SHS, unutar Industrijsko-zanatskog odjeljenja formiran je Odsjek za patente i zaštitu trgovačkih i fabričkih žigova, mustara i modela.³² Nadležni ministar, Albert Kramer, pozvao je Slovenca dr. Janka Šumana da dođe u Beograd i organizira Upravu za zaštitu industrijske svojine.³³ Šuman je bio slovenski pravnik koji je radio u Austro-ugarskom patentnom uredu u Beču od 1898. do 1915. godine, a nakon završetka Prvog svjetskog rata postaje prvi predsjednik Uprave za zaštitu industrijske svojine. Na ovom mjestu ostao je sve do umirovljenja 1937. godine.³⁴ Šuman je najprije u rujnu 1919. postavljen za inspektora te su mu povjereni organizacija i priprema donošenja pravnih akata o industrijskom vlasništvu. Imao je vodeću ulogu u radu komisije koja je pripremala prvu uredbu (kasnije zakon) o zaštiti industrijskog vlasništva u Kraljevini SHS.³⁵ Tadašnji prijestolonasljednik Aleksandar Karađorđević proglasio je Uredbu o zaštiti industrijske svojine kojom je 15. studenog 1920. osnovana Uprava za zaštitu industrijske svojine. Uprava je bila samostalna državna organizacija u sastavu Ministarstva trgovine i industrije. Dva dana poslije donošenja Uredbe, 17. studenog 1920. godine, ministar trgovine i industrije donio je Naredbu o izvršenju Uredbe o zaštiti industrijske svojine.³⁶ Ova Naredba ostala je na snazi i nakon 17. veljače 1922. kada je donesen Zakon o zaštiti industrijske svojine, koji se tek neznatno razlikovao od Uredbe iz 1920. godine.³⁷ Osnova za Zakon o zaštiti industrijske svojine, kao i Uredba koja mu je prethodila, bio je austrijski patentni zakon iz 1897.³⁸

³¹ Ladas S., *op. cit.* u bilj. 23, str. 109.

³² Bonžić, D., Što godina Zavoda za intelektualnu svojinu, Zavod za intelektualnu svojinu Republike Srbije, Beograd, 2020., str. 43.

³³ Šuman, J., *Zakonski propisi iz oblasti industrijske svojine*, Beograd 1925., str. 11 (reprint izdanje iz 2010.).

³⁴ Šuman, Janko (1867–1945), Slovenska biografija, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi677084/> (19. srpnja 2023.).

³⁵ Bonžić, D., *op. cit.* u bilj. 33, str. 43.

³⁶ Naredba o izvršenju Uredbe o zaštiti industrijske svojine, Službene novine Kraljevine SHS, br. 267, 30. 11. 1920.; Šuman, J. *op. cit.* u bilj. 34, str. 93-158.

³⁷ Zakon o zaštiti industrijske svojine, Službene novine Kraljevine SHS, br. 69, 28. 3. 1922.

³⁸ Sladović, E., *Patentno pravo*, Zagreb, Zaklade tiskare Narodnih novina, 1925., str. 27.

Valja naglasiti da Uredba iz 1920. godine nije u potpunosti ujednačila zakonodavstvo na teritoriju cijele države. Tek formirana Kraljevina SHS morala se suočiti s različitim pravnim nasljeđem svojih teritorija koji su prije rata bili dijelom različitih država (Austro-Ugarska, Kraljevina Srbija i Kraljevina Crna Gora) što je došlo do izražaja prilikom kažnjavanja namjernih povreda industrijskog vlasništva (kazneno djelo). Člancima 148. i 154. spomenute Uredbe na snazi su ostavljeni različiti pravni propisi koji su postojali prije rata u različitim dijelovima Kraljevine SHS).³⁹ Zakonom je određeno da prijeratni patenti priznati od patentnog ureda u Beču vrijede od dana njihove objave dok su oni priznati u Budimpešti imali datum važenja od dana prijave. Austro-ugarski patenti mogli su trajati najviše petnaest godina od spomenutih datuma. Patenti, koji su do tada vrijedili samo u pojedinim dijelovima novoformirane države, prošireni su na njezin cijeli teritorij, s iznimkom da nisu mogli utjecati na stečena prava drugih osoba u onim dijelovima države gdje do tada nisu vrijedila. Odredbe su vrijedile samo za prava industrijske svojine odobrena od strane austro-ugarskih vlasti prije 27. listopada 1918.⁴⁰ Ministar trgovine i industrije bio je ovlašten detaljnije propisati postupak za patentiranje, kao i pravilnik za patentne zastupnike i patentne inženjere itd. U skladu s tim, tijekom međuratnih godina donesen je niz propisa o radu Uprave i zaštiti prava industrijskog vlasništva.⁴¹ Naredba o izvršenju uredbe o zaštiti industrijske svojine iz 1920. mijenja naziv u Pravilnik o izvršenju Zakona o zaštiti industrijske svojine 1928. godine.⁴² Iako su tijekom tridesetih godina 20. stoljeća postojale inicijative za izmjene Zakona, on se nije značajnije mijenjao. Manje izmjene i dopune napravljene su 1928. godine radi prilagođavanja međunarodnim ugovorima, točnije onom u Haagu 1925.⁴³ Javnost je imala mogućnost uvida u registre patenata, uzoraka, modela i žigova, a svi izdani patentni spisi bili su na upit dostupni na tehničkim fakultetima u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani, u Tehničkoj, Industrijskoj i Zanatskoj komori u Beogradu i u svim ostalim trgovačko-obrtničkim komorama u zemlji. Jednom mjesečno tiskan je službeni list „Glasnik Uprave za zaštitu industrijske svojine”.⁴⁴ Uprava za zaštitu industrijske svojine izradila je i Zakon o suzbijanju nelojalne utakmice koji je izglasan 1930. godine te Zakon o zaštiti autorskog prava koji je usvojen 1929. godine.⁴⁵

Prilikom formiranja Banovine Hrvatske 1939. godine, kada su brojni poslovi iz središnje preneseni na bansku vlast, poslovi zaštite industrijskog vlasništva ostali su u nadležnosti Ministarstva trgovine i industrije, odnosno Uprava za zaštitu industrijske svojine ostala je nadležna na teritoriju cijele države.⁴⁶

³⁹ Bonžić, D., *op. cit.* u bilj. 33, str. 48.

⁴⁰ Šuman, J. *op. cit.* u bilj. 34, str. 88-92.

⁴¹ Šuman, J. *op. cit.* u bilj. 34, str. 159-174, 263-335.

⁴² Bonžić, D., *op. cit.* u bilj. 33, str. 44.

⁴³ Šuman, J. *op. cit.* u bilj. 34, str. 31-44.

⁴⁴ Šuman, J. *op. cit.* u bilj. 34, str. 31-44.

⁴⁵ Bonžić, D., *op. cit.* u bilj. 33, str. 57.

⁴⁶ Bonžić, D., *op. cit.* u bilj. 33, str. 51.

5. HRVATSKI DRŽAVNI PATENTNI URED U DRUGOM SVJETSKOM RATU

Ratna zbivanja tijekom proljeća 1941. godine imala su za posljedicu raspad Kraljevine Jugoslavije i uspostavu međunarodno nepriznate Nezavisne Države Hrvatske. Vlada NDH, više od godinu dana nakon formiranja odlučila je uspostaviti svoj sustav zaštite intelektualnog vlasništva. Zakonskom odredbom od 6. srpnja 1942. osnovan je Hrvatski državni patentni ured kao samostalna državna ustanova sa sjedištem u Zagrebu. Vrhovni nadzor nad radom Ureda povjeren je Ministarstvu obrta, veleobrta i trgovine. Predviđeno je da na čelu ustanove bude predsjednik koji je imao ovlasti jednake pročelniku odjela Ministarstva. Odredbom je nadležnom ministru povjereno da odredi datum početka poslovanja. Stranke su mogli zastupati jedino odvjetnici, patentni odvjetnici i patentni inženjeri *arijskog podrijetla*. Zastupnici su također morali imati državljanstvo NDH. Hrvatski državni patentni ured bio je nadležan i za zaštitu žigova, modela i uzoraka. Pravno važeći bili su Zakon iz Kraljevine Jugoslavije iz 1928., kao i Uredba iz 1922. godine.⁴⁷ Unatoč zakonskoj odredbi o osnivanju, HDPU nije nikada započeo s radom. Tek je 30. listopada 1944. predsjednikom imenovan dr. Fedor Čačić, čime je uspostavljena minimalna organizacija.⁴⁸ Sam Čačić početkom 1944. godine objavljuje članak Zaštita patenata, uzoraka i žigova u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj u kojem ističe nužnost što skorijeg početka rada HDPU-a. Njegov istup valja promatrati u kontekstu njegova imenovanja predsjednikom iste godine. Unatoč tome što Čačić kao glavni razlog pasivnosti HDPU-a spominje nedostatak adekvatnog prostora koji je zahtijevao oko osamnaest soba i tri dvorane, u članku se naslućuje da je dio visokih dužnosnika vlade NDH smatrao da HDPU nije potreban u ratnom razdoblju. Zbog toga su se patente prijave podnosile Ministarstvu obrta, veleobrta i trgovine. Zasad nisu istraženi podaci ovih prijava, ali se iz Čačićeva članka može zaključiti da je najveći broj izuma bio iz područja prehrambenih proizvoda, medicine i oružja. Unatoč tomu što je u članku osporena nadležnost patentnog ureda Srbije na području NDH, valja naglasiti da vlada NDH nije potpisala ni jedan međunarodni ugovor o zaštiti industrijskog vlasništva. Zanimljivost je da je tada već umirovljeni predsjednik Uprave za zaštitu industrijske svojine u Beogradu, dr. Janko Šuman, na poziv vlade NDH pripremio cijeli niz zakona i uredbi o pristupanju NDH međunarodnim organizacijama za zaštitu intelektualnog vlasništva, među kojima: Zakonsku odredbu o zaštiti industrijskog vlasništva te provedbenu naredbu uz taj zakon, Pravilnik o postavljanju tumača kod HDPU-a, Pripremu za pristup Nezavisne Države Hrvatske konvenciji Pariške unije za zaštitu industrijskog vlasništva kao i Madridskom sporazumu o međunarodnoj zaštiti žigova, Propisnik o postupku pri zaštićivanju predmeta industrijskog vlasništva na temelju međunarodnih ugovora, Upute za pomoćno osoblje HDPU-a, Zakonsku odredbu o zaštiti autorskog prava te provedbenu naredbu uz taj zakon, Pripremu za pristup Bernskoj konvenciji o

⁴⁷ Zakonska odredba o osnivanju Hrvatskog državnog patentnog ureda, Zakoni i zakonske odredbe, Naredbe it.d. proglašene od 22. lipnja do 9. srpnja 1942. knjiga XIX, svezak 181-190.

⁴⁸ Fedor Čačić, *Tko je tko u NDH: Hrvatska 1941. – 1945.*, Minerva, Zagreb 1997., str. 77.

međunarodnoj zaštiti autorskih prava revidiranoj u Rimu i Zakonsku odredbu o suzbijanju nelojalne utakmice. Šuman je početkom 1944. godine dovršavao Propisnik za polaganje državnog stručnog ispita za činovnike HDPU-a.⁴⁹ Potrebno je naglasiti da zasad ne postoje podaci koji dokazuju da je ijednu patentnu prijavu ispitao navedeni Ured odnosno da je ijedan patent priznat. Pasivnost Patentnog ureda ukazuje na političku izoliranost NDH te njezinu nefunkcionalnost. Može se reći da je HDPU ogledni primjer “državnosti” NDH jer je i osnivanje Ureda službeno počelo, ali nikada nije zaživjelo te je stanje ove krovne institucije intelektualnog vlasništva bilo odraz političkih prilika i međunarodnog statusa samog NDH.

6. ZAKLJUČAK

S obzirom na prikazanu kronologiju, može se reći da na području današnje Republike Hrvatske postoji povijesni kontinuitet pravne zaštite izuma od kraja 18. stoljeća. Vremensko razdoblje od sredine 19. stoljeća do kraja Drugog svjetskog rata obilježeno je ubrzanim ne samo državno-političkim već i unutarnjim teritorijalnim preustrojima. S obzirom na to da je patentno pravo teritorijalno, povijest zaštite izuma na području Republike Hrvatske u predmetnom je razdoblju bila najintenzivnija.

Na početku Bachova neoapsolutizma 1852. godine donesen je Carski patent o povlasticama kao pokušaj reorganizacije državne uprave te poboljšanja njezine efikasnosti u svrhu učinkovitog centralističkog upravljanja. Ustavno preuređenje iz 1867. i izmjena dualnog trgovačkog ugovora 1893. godine omogućili su potpuno odvajanje dvaju patentnih sustava na austrijski i ugarski. Potpuna nezavisnost dvaju sustava potvrđena je zasebnim pristupanjem Pariškoj uniji 1909. godine. Unatoč vrlo aktivnoj ulozi u međunarodnim nastojanjima za uspostavljanje univerzalnih pravila koja bi omogućila efikasnu zaštitu izuma u stranim zemljama, Austro-Ugarska nije bila jedna od država osnivača Međunarodne unije za zaštitu intelektualnog vlasništva 1883. godine u Parizu. Posljedice ovog diplomatskog bojkota na snazi su i danas u obliku trajanja prava prvenstva od godinu dana jer su Austrija i Ugarska pristupile Pariškoj uniji tek nakon njegova produženja s prvotnih šest mjeseci u svim zemljama članicama. Ovo je pokazatelj osnaživanja austro-ugarske diplomacije početkom 20. stoljeća. Nakon završetka Prvog svjetskog rata i raspada Austro-Ugarske, Kraljevina SHS kao nova članica pristupa Pariškoj uniji 1921. godine, što ukazuje na to da se Država SHS (Slovenija, Hrvatska i BiH) nije smatrala pravnom sljednicom Austro-Ugarske.

U razdoblju od samo dvadeset tri godine dolazi do dvaju političko-pravnih prevrata na području današnje Republike Hrvatske čija je posljedica bila nestanak starih i nastanak novih država (1918. i 1941. godine). U novonastalim pravnim sustavima, u prijelaznom su razdoblju do donošenja patentnih zakona preuzeti patentni pravni akti prijašnjih država. Također, patenti priznati u bivšim državama

⁴⁹ Čačić, F., *Zaštita patenata, uzoraka i žigova u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, Mjesečnik, 1944., str. 70-74.

nastavili su važiti s poštovanjem prijašnjeg načela teritorijalnosti sve do isteka roka trajanja. Ključnu ulogu u oba prijelazna razdoblja imao je dr. Janko Šuman, koji je začetnik prava intelektualnog vlasništva u Kraljevini SHS / Jugoslaviji. S obzirom na autorstvo svih pripremljenih zakona iz ovog područja može se reći da je istu ulogu imao za vrijeme NDH. Unatoč tome što je za vrijeme Drugog svjetskog rata u Zagrebu osnovan Hrvatski državni patentni ured, s obzirom na njegovu neaktivnost diskutabilno je pisati o efikasnoj patentnoj zaštiti za vrijeme NDH.

Banovina Hrvatska, koja je formirana 1939. godine, unatoč visokom stupnju autonomije u brojnim područjima, pa čak i redarstvenog aparata, nije ostvarila nadležnost u području intelektualnog vlasništva koje je pripadalo vanjskim poslovima te u održavanje jedinstvenog gospodarskog sustava. Međunarodnim ugovorima nije mogla pristupiti ni NDH, što ukazuje na političku izolaciju NDH. Moguće je da je upravo nemogućnost potpisivanja međunarodnih ugovora uz ratnu situaciju marginaliziralo intelektualno vlasništvo u NDH.

Shodno prikazanome, može se reći da je patentno pravo indikator stvarnog stupnja autonomije koju neki teritorij ima unutar države. Mijenjanjem ustavnopravnog poretka redovito je dolazilo do promjena teritorijalne nadležnosti pojedinih patentnih ureda. Sustav zaštite izuma također je pokazatelj državnosti, ali i položaja neke države u međunarodnim odnosima. Nakon Drugog svjetskog rata nastaju međunarodni ugovori Sporazum o suradnji u području patenata (*Patent Cooperation Treaty*) 1970. i Europske patentne konvencije (*European Patent Convention*) 1973. godine kojih je potpisnica i Republika Hrvatska. Danas je uključenost u navedene međunarodne akte pokazatelj i političkog smjera u kojem zemlja ide te pripadnosti određenom civilizacijskom krugu.

LITERATURA

Knjige i članci

1. Bonžić, D., *Sto godina Zavoda za intelektualnu svojinu*, Zavod za intelektualnu svojinu Republike Srbije, Beograd 2020.
2. Clark, A. M.; Thompson, W. P.; Clarke W. B., *Analytical Summaries of the Patents, Designs, and Trade Marks' Act, 1883, and of the Patent Laws of All Foreign Countries and British Colonies*, 1884., Chancery Lane, London.
3. Čačić, F., *Zaštita patenata, uzoraka i žigova u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj*, Mjesečnik, 1944., str. 70-74.
4. Duncan, L. J., *The Role of Theoretical Debate in the Evolution of National and International Patent Protection*, Brill 2021.
5. Fedor Čačić, *Tko je tko u NDH: Hrvatska 1941. – 1945.*, Minerva, Zagreb 1997., str. 77.
6. Fulton, D., *A Practical Treatise on Patents, Trade Marks and Designs with a Digest of Colonial and Foreign Patent Laws; the Text of the Patents, Designs, and Trade Mark Acts, 1883 to 1888 (Consolidated)*, Jordan & Sons, London 1894.

7. *History of Technology*, The Practical Magazine, (3) 1874., str. 220-230.
8. Johnson, J. H., *The Patentee's Manual: A Treatise on the Law and Practice of Patents for Inventions, with an Appendix of Statutes, Rules, and Foreign and Colonial Patent Laws, International Convention and Protocol*, HardPress Publishing, 2012.
9. Mrežno izdanje Hrvatske enciklopedije,
10. <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=46975> (19. srpnja 2023.)
11. Machlup, F., *An Economic Review of the Patent System*, United States Printing Office, Washington 1958.
12. Martinović I., *Povlastica Mletačke Republike Faustu Vrančiću za strojeve 25. studenoga 1595.*, Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine, Vol. 43. No. 1 (85), 2017., 283-300.
13. Ladas, S., *Patents, Trademarks, and Related Rights: National and International Protection*, Harvard University Press, Harvard, 1975.
14. Sladović, E., *Patentno pravo*, Zagreb, Zaklade tiskare Narodnih novina, 1925.
15. Stack, A., *International Patent Law: Cooperation, Harmonization, and an Institutional Analysis of WIPO and the WTO*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham 2011.
16. Šuman, J. *Zakonski propisi iz oblasti industrijske svojine*, Beograd 1925., str. 11 (reprint izdanje iz 2010.).
17. Šuman, Janko (1867–1945), Slovenska biografija, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi677084/> (19. srpnja 2023.).
18. Teich, M.; Porter, R., *The Industrial Revolution in National Context: Europe and the USA*, Cambridge University Press, Cambridge 1996.
19. Verona, A., *Pravo industrijskog vlasništva*, Informator, Zagreb 1978.
20. Verović, M., *Usklađenost kaznenopravne zaštite prava industrijskog vlasništva u Republici Hrvatskoj s tendencijama zaštite u Europskoj uniji*, Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci, Vol. 31. No. 1, 2010., str. 643-668.
21. WIPO, Member states, <https://www.wipo.int/members/en/> (13. rujna 2023.).

Pravni propisi

1. *Austria-Hungarian Patent Law*, Official Gazette of the United States Patent Office, vol. 68., 1894., str. 147-148.
2. Hofdekret No. 902; Justizgesetzsammlung, III. 1804-1811.
3. Kaiserliches Patent vom 31. März 1832, Justizgesetzsammlung, 1832.
4. *Patent Laws of Austria*, The London Journal of Arts and Sciences, and Repertory of Patent Inventions, 1843., str. 304-312.
5. Naredba o izvršenju Uredbe o zaštiti industrijske svojine, Službene novine Kraljevine SHS, br. 267, 30. 11. 1920.
6. Zakon o zaštiti industrijske svojine, Službene novine Kraljevine SHS, br. 69, 28. 3. 1922.
7. Zakon o patentu, Narodne novine, br. 16/20.
8. Zakona o povlasticah na izume, Sbornik državnih zakonah, br. 7/1895.

9. Zakonska odredba o osnivanju Hrvatskog državnog patentnog ureda, Zakoni i zakonske odredbe, Naredbe it.d. proglašene od 22. lipnja do 9. srpnja 1942. knjiga XIX, svezak 181-190.

PATENT REGULATIONS IN THE REPUBLIC OF CROATIA FROM THE MIDDLE OF THE 19TH CENTURY TO THE END OF THE SECOND WORLD WAR

The paper presents patent regulations in the territory of the Republic of Croatia from the middle of the 19th century to the end of the Second World War. The chronology of the protection of inventions in the Habsburg Monarchy is shown, as well as the connection between the constitutional changes of 1851 and 1867 with the changes in patent regulations, and also the changes in the Customs and Trade Agreement that led to the complete separation of Austrian and Hungarian patents during the 1890s. The role of Austro-Hungarian diplomacy in the creation and subsequent revisions of the Paris Convention for the Protection of Industrial Property from 1883 is especially discussed. An overview of all decrees, orders and laws in the field of patent protection in the Kingdom of Yugoslavia is given. The main author of these was dr. Janko Šuman. The last chapter provides a brief review of the Croatian State Patent Office, which was established during the NDH, so far completely neglected in historiographical research.

Key words: *history of patent protection, patent, patent regulations*